

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Факультет іноземної філології

Кафедра німецької філології

СИЛАБУС

нормативної навчальної дисципліни

ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ

підготовки

бакалавра

спеціальності

035 Філологія

освітньо-професійної програми

Мова і література (німецька). Переклад

Луцьк 2020

Силабус нормативної навчальної дисципліни «Лінгвістика тексту» підготовки бакалавра галузі знань «03 Гуманітарні науки», спеціальності «035 Філологія» за освітньо-професійною програмою «Мова і література (німецька). Переклад».

Розробник: Лисецька Н. Г., доцент кафедри німецької філології, кандидат філологічних наук

**Силабус навчальної дисципліни затверджено на засіданні кафедри
німецької філології
протокол № 1 від 28.08.2020 р.**

Завідувач кафедри:

Застровська С. О.

**Силабус навчальної дисципліни перезатверджено на засіданні кафедри
німецької філології
протокол № 10 від 02.02.2021 р.**

I. Опис навчальної дисципліни

Таблиця 1 (денна форма)

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	Галузь знань: 03 Гуманітарні науки	Нормативна
Кількість годин / кредитів 90 год. / 3 кредити	Спеціальність: 035 Філологія	Рік навчання 4
		Семестр 8-й
		Лекції 12 год.
ІНДЗ: немає	Освітня програма: «Мова і література (німецька). Переклад»	Практичні (семінарські) 18 год. Консультації 6 год.
		Самостійна робота 54 год.
	Освітній рівень: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	Форма контролю: залік
Мова навчання		<i>німецька</i>

II. Інформація про викладача

Прізвище, ім'я та по батькові	Лисецька Наталія Григорівна
Науковий ступінь	кандидат філологічних наук
Вчене звання	доцент
Посада	доцент кафедри німецької філології
Контактна інформація	тел. +380 332 72 16 36
	lysetska.nataliya@vnu.edu.ua
Дні занять згідно розкладу (http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi?fbclid=IwAR0VGO0MAb494WEi7qwwQgwYyh3aOc6TEtS7tKUU8TBsFPWksGHF8aPA7-c)	

III. Опис дисципліни

1. Анотація курсу.

Програма навчальної дисципліни «Лінгвістика тексту», складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра спеціальності 035 Філологія.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є макро- та мікротекст, його структурні, семантико-змістові та функціональні ознаки. Об'єктом є усні й писемні тексти усіх стилів та жанрів.

Лінгвістика тексту – галузь мовознавства, що вивчає структурно-граматичні, семантико-змістові, комунікативно-прагматичні, семіотичні властивості тексту, його категорійні ознаки, закономірності структурної організації, зв'язки з іншими текстами, а також процеси створення,

сприймання й інтерпретації тексту.
(© Джерело: Л. В. Кравець . Лінгвістика тексту // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт] / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006.
URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=55503)

Лінгвістика тексту – відносно молода сфера науки, виникнення та розвиток якої умовлений ідеєю необхідності принципового розмежування мови та мовлення. Ця ідея відома у мовознавстві ще за часів В. Гумбольдта, вона відображена у працях Х. Штейнталя, О. О. Потебні та особливо чітко сформульована Ф. Сосюром, який розглядав мову та мовлення як «дві популярні форми існування багатогранних і протирічних мовленнєвих явищ».

Пререквізити («Стилістика», «Лексикологія», «Теорграматика», «Історія мови») / Постреквізити («Переклад», «Лінгвістичний аналіз тексту»); для успішного складання державного іспиту).

2. Мета і завдання навчальної дисципліни.

Мета курсу – ознайомити студентів із теоретичними основами лінгвістики тексту у вузькому та широкому розумінні цього слова; навчити аналізувати тексти різних жанрів німецької мови; показати, що мовні засоби виконують різноманітні функції у залежності від жанрової специфіки, мети та задуму автора.

Основні завдання курсу:

- ознайомити студентів із основними напрямками та лінгвістичними підходами щодо розуміння та дефініції терміну «текст» та науковою термінологією з лінгвістики тексту;
- навчити студентів виявляти особливості функціонування різних мовних елементів (знаків) у тексті; визначати лінгвістичні особливості будь-якого тексту та належності тексту до певного жанру; аналізувати основні текстуальні критерії, до яких відносяться: когезія, когерентність, інтенційність, акцептабельність, інформативність, ситуативність, інтертекстуальність; визначати когерентність тексту на граматичному рівні з урахуванням поверхневої (експліцитної) та глибинної (імпліцитної) структури смислового утворення; відшуковувати основні форми тематичного розгортання тексту, а саме дескриптивного, експлікативного, аргументативного; встановлювати основні текстові функції, зокрема (інформативну, апелятивну, облігаційну, контактну, декларативну, розважальну тощо); визначати референтність у текстах; інтерпретувати та аналізувати тексти різних жанрів;
- розвивати абстрактне мислення, логічну послідовність та вибір певних підходів при аналізі різножанрових текстів.

3. Результати навчання (компетентності).

Відповідно до [Стандарту вищої освіти України](#) за спеціальністю «Філологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, що був

затверджений і введений в дію наказом Міністерства освіти і науки № 869 від 20 червня 2019 р., кінцеві вимоги до рівня знань та вмінь випускника-філолога експлікуються в набутих ним протягом навчання компетентностях. У процесі вивчення курсу «Лінгвістика тексту» студент повинен оволодіти такими загальними компетентностями (ЗК) та фаховими компетентностями (ФК), як:

ЗК 5. Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 6. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 7. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 9. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

ЗК 10. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 13. Здатність проведення досліджень на належному рівні.

ЗК 14. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ФК 1. Усвідомлення структури філологічної науки та її теоретичних основ.

ФК 2. Здатність використовувати в професійній діяльності знання про мову як особливу знакову систему, її природу, функції, рівні.

ФК 3. Здатність використовувати в професійній діяльності знання з теорії та історії мов, що вивчаються.

ФК 6. Здатність вільно, гнучко й ефективно використовувати мови, що вивчаються, в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і реєстрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя.

ФК 7. Здатність до збирання й аналізу, систематизації та інтерпретації мовних і літературних фактів, інтерпретації та перекладу тексту.

ФК 8. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань.

ФК 9. Усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною та іноземними мовами.

ФК 10. Здатність здійснювати лінгвістичний, літературознавчий, перекладознавчий та спеціальний філологічний аналіз текстів різних стилів і жанрів.

Програмні результати навчання:

ПРН 2. Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.

ПРН 3. Організовувати процес свого навчання й самоосвіти.

ПРН 7. Розуміти основні проблеми філології та підходи до їх розв'язання із застосуванням доцільних методів та інноваційних підходів.

ПРН 11. Знати принципи, технології і прийоми створення усних і письмових текстів різних жанрів і стилів державною та іноземними мовами.

ПРН 12. Аналізувати мовні одиниці, визначати їхню взаємодію та характеризувати мовні явища і процеси, що їх зумовлюють.

ПРН 15. Здійснювати лінгвістичний, літературознавчий, перекладознавчий та спеціальний філологічний аналіз текстів різних стилів і жанрів.

ПРН 16. Знати й розуміти основні поняття, теорії та концепції обраної філологічної спеціалізації, уміти застосовувати їх у професійній діяльності.

ПРН 17. Збирати, аналізувати, систематизувати й інтерпретувати факти мови й мовлення й використовувати їх для розв'язання складних задач і проблем у спеціалізованих сферах професійної діяльності та/або навчання.

ПРН 19. Мати навички участі в наукових та/або прикладних дослідженнях у галузі філології.

4. Структура навчальної дисципліни.

Таблиця 2 (денна форма)

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Семін.	Сам. роб.	Конс.	*Форма контролю / Бали
Змістовий модуль 1. Textlinguistik als Wissenschaftsdisziplin						
Тема 1. Textlinguistik als Wissenschaftsdisziplin. Textbegriff.	7	2	2	2	1	СЗ, ДС
Тема 2. Textualität.	13	2	2	8	1	СЗ, ДС
Тема 3. Textstruktur. Grammatiche Bedingungen der Textkohärenz.	15	2	2	10	1	СЗ, ДС, ТР
Тема 4. Thematische Bedingungen der Textkohärenz.	15	2	2	10	1	СЗ, ДС, ТР
Тема 5. Textuelle Grundfunktion.	19	2	4	12	1	СЗ, ДС, ТР
Тема 6. Analyseansätze. Fazit.	21	2	6	12	1	СЗ, ДС, ТР, Р
Разом за змістовим модулем 1	90	12	18	54	6	
Всього годин / Балів (поточний контроль, робота в семестрі)	90	12	18	54	6	40
Підсумковий контроль						
Види підсумкових робіт						Бал
Підсумкова контрольна робота						60
Всього балів за залік: робота в семестрі (поточний контроль) та підсумковий контроль						100

*Форма контролю: СЗ – семінарське заняття, ДС – дискусія, Т – тести, ТР – тренінг, РМГ – робота в малих групах, МКР / КР – модульна контрольна

робота/ контрольна робота, Р – реферат, а також доповідь, аналітична записка, аналітичне есе, аналіз твору тощо.

В основі рейтингової системи оцінювання лежить контроль і накопичення відповідних балів за різнобічну навчально-пізнавальну діяльність упродовж семестру. Рейтингова система є комплексною системою і враховує не тільки результати навчання, а й інші складники позанавчальної наукової діяльності студента: участь у конкурсах студентських наукових робіт, у роботі наукових конференцій, у підготовці наукових публікацій за обраною із запропонованого викладачем переліку (згідно з фахом і науковими інтересами студента) проблемою. Студентам надається також право вільного вибору теми.

Додаткові (бонусні) бали рейтингу (до 20 % максимального поточного балу), які студенти можуть одержати за якісне володіння змістом програмного матеріалу та його творче використання, виконуючи самостійно окремі види навчально-творчої діяльності:

- ✓ при підготовці наукових повідомлень, виступів на конференціях і семінарах;
- ✓ у роботі студентських проблемних груп;
- ✓ при написанні наукових статей і тез.

5. Завдання для самостійного опрацювання.

Самостійна робота студента передбачає засвоєння ним навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових аудиторних занять (лекційних та семінарських занять), без участі викладача та опрацювання ним теоретичної літератури. Самостійна робота студента може виконуватися у бібліотеці, в домашніх умовах. Діагностику якості самостійної роботи студента та аналіз її результатів викладач здійснює під час семінарських занять, а також в позааудиторний час за графіком консультаційних занять, складеним кафедрою німецької філології з урахуванням потреб і можливостей студента.

Самостійна робота студента забезпечується всіма навчально-методичними засобами, необхідними при вивченні навчальної дисципліни: навчальними та методичними посібниками, силабусом, конспектами лекцій, технічними засобами навчання.

Самостійна робота студента включає:

- 1.** Самостійне опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу, тобто виділених навчальних тем за змістовими модулями та виконання практичних завдань семінарів.
- 2.** Вивчення окремих тем або питань, що не розглядаються в курсі лекцій, для написання тез або статті.
- 3.** Укладання словника наукових термінів для систематизації вивченого матеріалу та його засвоєння.
- 4.** Лінгвістичний аналіз тексту.

IV. Політика оцінювання

Політика викладача щодо студента. Відвідування занять є обов'язковим. Якщо студент не може бути присутнім на лекційних заняттях, він має можливість працювати за індивідуальним планом. Виконувати завдання студент повинен самостійно. Підготовка до семінарів має бути вчасною. Відповідь студента оцінюється у 5 балів. Максимальна кількість балів обчислюється як середнє арифметичне всіх балів за усні та письмові відповіді на аудиторних заняттях (від 0 до 5 балів), при цьому середній бал множимо на коефіцієнт 8 (максимум 40 балів за поточний контроль). Підсумкова контрольна робота оцінюється максимум у 60 балів.

Оцінювання поточного контролю:

- Оцінка “відмінно” відповідає 5 балам за усні відповіді на семінарських заняттях, написання письмових робіт (тестів, аналізу тексту) і ставиться за широкі й системні знання теоретичного й практичного матеріалу з лінгвістики тексту;
- Оцінка “добре” відповідає 4 балам за усні відповіді на семінарських заняттях, написання письмових робіт (тестів, аналізу тексту) і ставиться за хороші знання теоретичного й практичного матеріалу з лінгвістики тексту;
- Оцінка “задовільно” відповідає 3 балам на семінарських заняттях, написання письмових робіт (тестів, аналізу тексту) і ставиться за базові знання теоретичного й практичного матеріалу з лінгвістики тексту;
- Оцінка “незадовільно” відповідає 0-2 балам на семінарських заняттях, написання письмових робіт (тестів, аналізу тексту) і ставиться у випадку невиконання практичних завдань та незнання теоретичного матеріалу з лінгвістики тексту.

З ПОЛОЖЕННЯМ про поточне та підсумкове оцінювання знань студентів можна познайомитися за посиланням: https://ed.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/11_Polozh_pro_otzin_%D0%A0%D0%B5%D0%B4_%D1%80%D0%B5%D0%B4.pdf

Згідно з ПОЛОЖЕННЯМ про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у Волинському національному університеті імені Лесі Українки https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2021-02/Polozhennia_%20vyznannia_rezultatuv_navchannia_formalnoi.pdf студентам можуть бути зараховані результати навчання, отримані у формальній, неформальній та/або інформальній освіті (професійні курси/тренінги, громадянська освіта, онлайн-освіта, стажування). Для цього потрібно звернутися із заявою на ім'я проректора з навчальної роботи та рекрутації Університету з проханням про визнання результатів навчання, набутих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті. Згідно встановленого порядку можуть бути визнаними результати навчання, які за тематикою, обсягом вивчення та змістом відповідають одному заліковому модулю в цілому (але не більше 6 кредитів за навчальний рік), так і його окремому змістовому модулю, темі (темам), які передбачені цим силабусом.

Політика щодо академічної доброчесності. В академічній діяльності керуємося Кодексом академічної доброчесності ВНУ імені Лесі Українки (<https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/Kodeks-akademichnoyi-dobrochesnosti.pdf>), у якому передбачено самостійну, чесну та відповідальну роботу студента над поставленими завданнями. Відповідальність за дотримання академічної доброчесності покладена як на викладачів, так і на здобувачів освіти, які в разі виявлення порушень академічної доброчесності несуть відповідальність, визначену Кодексом.

Учасники освітнього процесу повинні толерантно ставитися до всіх учасників процесу навчання, дотримуватися правил академічної доброчесності, самостійно виконувати навчальні завдання; користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час опитування та виконання письмових завдань забороняється. У разі виявлення несамотійного виконання практичних завдань, ці завдання зараховані не будуть.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Якщо студент був відсутній на занятті з поважної причини (хвороба, участь у конференції, у конкурсах та академічна мобільність), він може здати семінар викладачу в індивідуальному режимі (коли викладач має години консультації на кафедрі німецької філології) або на його електронну скриньку. Дедлайном до кожного пропущеного семінару вважається надсилання виконаних завдань семінарського заняття на електронну скриньку викладача до початку підсумкового контролю або їх здавання на консультації викладачу.

Роботи (реферати, тези), які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів).

V. Підсумковий контроль

Формою підсумкового семестрового контролю є залік. Семестровий залік виставляється на підставі результатів виконання студентом усіх видів запланованої навчальної роботи протягом семестру: аудиторної роботи під час лекційних та семінарських занять, позааудиторної роботи – самостійної роботи, при виконанні завдань і підсумкового тесту. Отож залік виставляється за умови, якщо студент виконав усі види навчальної роботи та отримав не менше 60 балів.

Студенти, які мають семестровий рейтинговий бал з навчальної дисципліни 59 і нижче, а також студенти, які бажають підвищити свій підсумковий рейтинг, складають усний залік. При цьому для зазначених категорій студентів скасовуються 60 балів за підсумкову роботу і зараховуються бали усної відповіді. Залік оцінюється в діапазоні від 0 до 60 балів, які додаються до поточного рейтингового балу студента для визначення семестрового підсумкового рейтингового балу. Підсумковий рейтинговий бал складає суму поточного рейтингового балу і рейтингового балу усного заліку, яка за 100-бальною шкалою визначає його підсумкову

оцінку. Підсумковий контроль успішності студентів проводиться один раз на рік під час заліково-екзаменаційної сесії.

Питання для підсумкового контролю:

1. Der Textbegriff.
2. Zur Verwendung des Wortes «Text» in der Alltagssprache.
3. Der linguistische Textbegriff.
4. Der integrative Textbegriff.
5. Zum Begriff «Textualität».
6. Die 7 Textualitätskriterien.
7. Zu den Textualitätskriterien insgesamt.
8. Textstruktur.
9. Der Satz als minimale textuelle Struktureinheit.
10. Mikro- und Makrostrukturen.
11. Makrostruktur- Modell nach van Dijk.
12. Makroregeln.
13. Grammatische Bedingungen der Textkohärenz.
14. Die explizite Wiederaufnahme.
15. Die Wiederaufnahme des Bezugswortes durch andere Substantive.
16. Die Wiederaufnahme durch Pronomen (Pro-Formen).
17. Richtung der Wiederaufnahme: rückwärts- und vorwärtsweisende Verflechtung.
18. Weitere Substitutionen im Text.
19. Die implizite Wiederaufnahme.
20. Die Bedeutung des Prinzips der Wiederaufnahme.
21. Textthema.
22. Thema- Rhema – Struktur von Sätzen.
23. Textthema und Entfaltung des Themas.
24. Grundformen thematischer Entfaltung.
25. Der Begriff der Textfunktion.
26. Textuelle Grundfunktionen.
27. Zum Zusammenhang von Textfunktion und Textstruktur.
28. Exkurs in die Referenzlinguistik.
29. Referenzielle Bewegung in Texten.
30. Text als polyphones Gebilde.

VI. Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка
90 – 100	Відмінно
82 – 89	Дуже добре
75 - 81	Добре
67 -74	Задовільно
60 - 66	Достатньо
1 – 59	Незадовільно

VII. Рекомендована література та інтернет-ресурси

Основна:

1. Averintseva-Klisch M. Textkohärenz. Kurze Einführung in die germanistische Linguistik. Band 14. Hrsg. von J. Meibauer u. M. Steinbach. Heidelberg: Universitätsverlag Winter GmbH, 2013. 100 S.
2. Brinker K. Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2001. 168 S.
3. Busse D. Sprachverstehen und Textinterpretation. Wiesbaden: Springer Fachmedien, 2015. 418 S.
4. Dressler W. Einführung in die Textlinguistik. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1992. 135 S.
5. Fix U., Poethe H., Yos G. Textlinguistik und Stilistik für Einsteiger. 3. Aufl. Frankfurt a. M.: Peter Lang, 2003. 236 S.
6. Hausendorf H., Kesselheim W. Textlinguistik fürs Examen. Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht, 2008. 251 S.
7. Lysetska N. H. Anstöße zur linguistischen Textanalyse. *Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference «Innovative Technologies in Science»*. (March 2017, Ajman, UAE). Dubai: ROStranse Trade FZC Company, 2017. № 3 (19), Vol. 4. P. 40–45.
8. Vater H. Einführung in die Textlinguistik. München: Wilhelm Fink Verlag, 2006. 221 S.
9. Vogt J. Aspekte erzählender Prosa. 10. Aufl. UTB: W. Fink, 2008. 274 S.
10. Zymner R., Fricke H. Einübung in die Literaturwissenschaft. Paderborn: Ferdinand Schöningh Verlag UTB, 2007. 296 S.

Додаткова:

11. Лисецька Н. Г. Неологізми німецької мови як об'єкт наукових пошуків зі стилістики та лінгвістики тексту в контексті підготовки майбутніх філологів. *Scientific and pedagogic internship «Organization of educational process in the field of philological sciences in Ukraine and EU countries» : Internship proceedings, August 24 – October 2, 2020. Venice*. Riga: Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2020. P. 83–86.
12. Проблемы текстуальной лингвистики / за ред. проф. В. А. Бухбіндера. Київ: Вища школа, 1983. 174 с.
13. Тураева З. Я. Лингвистика текста. Москва: Просвещение, 1986. 127 с.
14. Bünting K-D. Ratgeber: Stilsicheres Deutsch. Köln: Tandem Verlag GmbH, Königswinter, 2007. 320 S.

Лексикографічні джерела та корпуси

1. Великий сучасний німецько-український та українсько-німецький словник. Автори-укладачі Чоботар О. И., Каліущенко В. Д., Оліфіренко В. В. Донецьк: БАО, 2009.
2. Німецько-український фразеологічний словник / уклад.: Гаврись В. І., Пророченко О. П. Київ : Рад. шк., 1981. 382 с.

3. Мюллер В. Великий німецько-український словник. К.: Чумацький шлях, 2007.
4. Agricola E. Wörter und Wendungen. Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1992. 818 S.
5. DUDEN. URL : <https://www.duden.de/>
6. Duden. Das Bedeutungswörterbuch. Band 10. Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2002. 1103 S.
7. Duden. Das Bildwörterbuch. Band 3. Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1995. 385 S.
8. Duden. Deutsches Universal Wörterbuch A-Z. Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1996. 1816 S.
9. Duden. Das Herkunftswörterbuch. Band 7. Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1997. 840 S.
10. Duden. Das Stilwörterbuch. Band 2. Mannheim ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1970. 846 S.
11. Duden. Die deutsche Sprache zur Jahrtausendwende / Hrsg. K. M. Eichhoff-Cypes u. R. Hoberg. Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2000. 344 S.
12. Duden. Die Grammatik. Band 4. Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1998. 912 S.
13. Duden. Die sinn- und sachverwandten Wörter. Band 8. Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1998. 858 S.
14. Duden. Redewendungen. Idiomatisches Wörterbuch. Band 11. Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 1998. 864 S.
15. Duden. Richtiges und gutes Deutsch. Band 9. Mannheim : Dudenverlag, 1985. 803 S.
16. Duden. Zitate und Aussprüche. Band 12. Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2002. 959 S.
17. DWDS. Режим доступURL : <https://www.dwds.de/>
18. Friedrich W. Moderne deutsche Idiomatik. Alphabetisches Wörterbuch mit Definitionen und Beispielen. München : Max Hueber Verlag, 1995. 565 S.
19. Langenscheidt Online Wörterbücher. Режим доступу: <https://de.langenscheidt.com/>
20. Lewandowski Th. Linguistisches Wörterbuch, in 3 Bdn. Wiesbaden, 1990. S. 158–162.
21. OWID. URL : <https://www1.ids-mannheim.de/lexik/owid.html>
22. PONS. Online-Wörterbuch. URL : <https://de.pons.com/>
23. Wander K. F. W. Deutsches Sprichwörterlexikon. Ein Hausschatz für das deutsche Volk. B. 4, Leipzig, 1876 (Neudruck Darmstadt 1977), Sp. 1355.
24. WDG – Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache. Berlin, 1961–1977.
25. Weidenfeld K. S. Lexikon der schönsten Sprichwörter und Zitate. Berlin : Bassermann, 2000. 400 S.
26. WORTSCHATZ. Universität Leipzig. URL : <https://wortschatz.uni-leipzig.de/de>